

JOHANN ERNST CHRISTIAN WALTER,

f. 1799, død 28. Maj 1860.

Maler, Kobberstikker og Ornitholog.

Af O. HELMS

Med Tillæg: Nogle boghistoriske Oplysninger af ADAM HELMS.

I første Halvdel af det attende Aarhundrede, var der rundt om i Landene en levende Interesse for Studiet af Fugle, hvilket ogsaa gav sig Udslag i en Række af Værker med kolorerede Fuglebilleder. Enkelte saadanne fandtes vel i forskellige ældre danske Værker, men mere tilfældig og spredt. Auditør JOHAN DIEDERICH PETERSEN (1717—86) udkaster allerede i 1767 i et af sine Manuskripter om Christiansø's Fugle Tanken om et Arbejde med Farvebilleder af alle danske Fugle og gør Rede for, hvorledes han havde tænkt sig Arbejdet udført, men det blev ved Forslaget. Det var J. E. C. WALTER, der blev den første, som fik et saadant Arbejde fuldført her i Danmark i Aarene 1828—41 under Titelen "Nordisk Ornithologie", et Værk som gengiver alle de kendte danske og en Del norske, svenske, islandske, færøiske og grønlandske Fugle. Billederne var tegnede, kobberstukne og kolorerede af ham selv; forskellige Forhold, for hvilke der i det følgende nærmere gøres Rede, bevir-

kede, at det ikke blev WALTER's Værk, men det faa Aar efter at dette var sluttet, af N. KJÆRBØLLING udførte Arbejde, som blev det almindelig kendte Fugleværk, hvorfra man i Danmark i over et halvt Hundrede Aar hentede Kundskaben om Landets Fugle.

Navnet KJÆRBØLLING i Forbindelse med Fugle blev her i Landet ligesaa kendt, som NAUMANN i Tyskland, og begge Navne bruges almindelig som Betegnelse for deres Fugleværk. WALTER's Navn var derimod kun kendt af en snæver Kreds; GOSCH satte ham meget lavt og skrev ret affejende om ham, hvorimod E. LEHN SCHIØLER er mere sympatisk indstillet overfor ham og giver en forstaaende og velvillig Vurdering af hans ornithologiske Virken.

WALTER var en ejendommelig Personlighed og hans ornithologiske Fortjenester ikke ringe, saa jeg synes, det kunde være rimeligt at give en større Kreds Lejlighed til at kende ham og hans Arbejde, saa meget mere, som der intetsteds findes nogen samlet Fremstilling af hans Liv og Virke. Jeg vil søge at give dette i det følgende, idet jeg finder det rimeligt ikke blot at holde mig til, hvad han har ydet paa Ornithologiens Omraade, men ogsaa omtaler hans Virken paa de andre, mest rent kunstneriske Felter, hvorover hans livlige Aand spændte. Oplysningerne om ham har maattet samles fra mange forskellige Steder, hvorover der sidst i Arbejdet findes en Fortegnelse.

JOHANN ERNST CHRISTIAN WALTER var født i Ratzeburg i 1799 og kom i 1817 til København. Naar GOSCH kalder ham en Tysker, saa er det sandt nok, at han var tysk af Fødsel og Opdragelse; men som Lauenburger var han paa det Tidspunkt, da han kom til København, dansk Undersaat, idet Lauenburg Aaret før var kommet til at udgøre en Del af det danske Rige. WALTER kom ind paa Kunstakademiet, fik Understøttelse af Kongen og indsendte i 1820 og flere Gange senere Prøvetegning og Maleri, der dog ikke blev anerkendte. Et Billede af hans Personlighed faar man i en Beretning som OVERSKOU giver om ham i sine Erindringer; den lyder saaledes: "Iblandt dem, der saaledes kom hertil, var en ung Ratzeburger, WALTER hos hvem hans lille Fødebys første Kunstkere bevidnede at have opdaget et betydeligt Malertalent. I København vilde det slet ikke komme frem, hvorimod han bragte den Elskværdighed,

som Damerne dengang fandt hos alle indvandrede unge Tyskere, til stor Effekt og fornemmelig indtog den meget smukke Søster til min Ven, Historiemaler CHRISTENSEN, saaledes, at hun, allerede før de ret havde lært at forstaa hinandens "gebrokne", blev hans Kone. Derved lærte jeg at kende ham. Det unge Pars Kaar vare saare mislige; de havde af brændende Kærlighed giftet sig paa blotte Forhaabninger, og den, som WALTER nærede om ved sin Malen at beholde kongelig Understøttelse, syntes at maatte glippe. Men som han var godmodig, nøjsom, og meget husholderisk, var han ogsaa driftig, om sig, havde ægte tysk Kløgt til at udfinde den bedste Maade til at sno sig igennem paa og lod sig ikke forknytte af de mest fortvivlede Omstændigheder, men sagde: "Noget maa der gøres, det gælder kun om, hvad, hvor og hvorledes". Dette havde han i Almindelighed et stærkt Skarpsyn til at opdage og bankede da straks — høfligt men udholdende — paa hos Vedkommende. Næppe fik han Lugten af, at man havde i Sinde at abandonnere hans Pensel, førend han tog fat paa Raderenaalen, og vidste saa heldigt at stille Kobberstikkertalent i Udsigt, at han endnu et Par Aar beholdt Understøttelsen, der, da heller ikke hans Frembringelser i denne Retning vilde slaa an, siden førtes over paa Litografduelighed og Udgivelse af ornithologiske og floristiske Billedhæfter. Utrættelig stræbsom for sin Families tarvelige Forsørgelse havde han idelig Øjnene ude efter anstændigt Udenomserhverv og fandt snart paa eet, snart paa et andet: Sangfugles Afretning, Kaktusopelskning, Tuskhandel med Bøger, musikalske Arrangements. Med ligesaa megen Omhu, som Travlhed, drev han sine mange Sysler imellem hverandre, forstod saa fortræffeligt at finde det rette Forhandlingssted for sine forskellige Sager, at han endog betalte en Del af Husets Fornødenheder ved Tusken med dem og havde ypperligt Greb paa at sondere sine Kunder for efter Graden af Lysthaveriet at sætte sine Priser højt eller lavt."

Naar OVERSKOU fortæller, at WALTER stadig var ude efter Udenomserhverv, saa mener han antagelig hermed, hvad han foretog sig udenfor sit egentlige kunstneriske Arbejde; man kan ikke lade være at beundre, hvad han har udrettet, og at forbavsnes over det kæmpemæssige Arbejde han i en Aarrække udførte.

Paa Kunstens Rangstige naaede WALTER vel ikke de øverste Trin, selvom han paa Titelbladet til sine forskellige Værker med en vis Selvfølelse benævner sig "Portrætmaler og Kobberstikker"; i sine senere Arbejder føjer han til "Opsynsmand ved den kongelige Malerisamling paa Christiansborg", en vel næppe særlig fremragende men dog fast Stilling, som antagelig var den, der i hans senere Aar gav ham Levebrødet. Noget Billede af WALTER har ikke tidligere været kendt; i hans Efterkommeres Eje findes det her gengivne Miniaturemaleri, som ifølge Familietraditionen forestiller ham, hvad ogsaa er rimeligt. Billedet viser en yngre Mand og er maaske malet af WALTER selv, maaske af hans Svoger, Portrætmaler CHRISTENSEN; at han allerede ved sit Ydre kunde virke indtagende fremgaar tydeligt nok af Maleriet.

WALTER'S Arbejde falder i de rent kunstneriske og i de botaniske og zoologiske Billedværker. I Kobberstiksamlingen paa "Statens Museum for Kunst" findes 4 Kobberstik af ham, og 4 andre kendes. Som en Overgang til hans zoologiske og botaniske Arbejder maa betragtes to smaa Hæfter med kobberstukne (i en Del Eksemplarer kolorerede) Billeder forestillende Partier fra København og Omegn, særlig Frederiksberg Have og Søndermarken.

WALTER'S største Foretagender som Kobberstikker var hans Afbildninger af Dyr og Blomster, store Værker, som udkom hæftevis. Det største af dem alle var "Flora eller kolorerede Afbildninger af Pragtblomster med dansk og tysk Text"; det udkom i 1835—47 med ialt 300 Afbildninger af Planter, hver paa sit Folioblad.

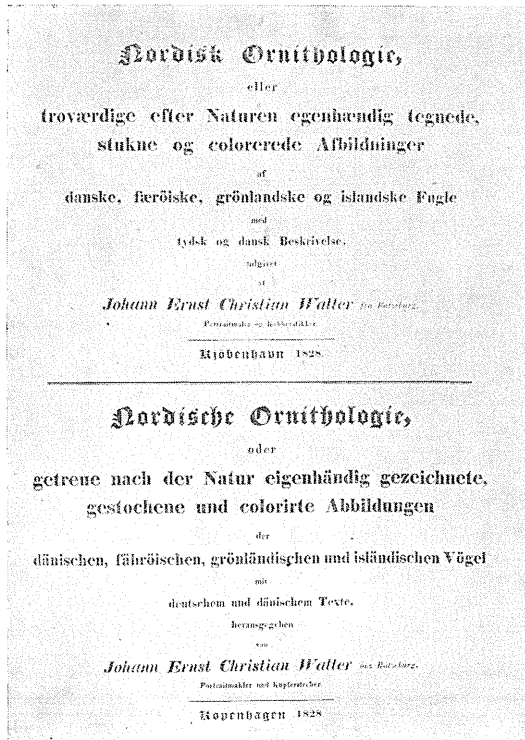
I 1828 begyndte WALTER'S første Fugleværk at udkomme; det hed "Vögel aus Asien, Africa, America und Neuholland in colorierten Abbildungen in Kupfer gestochen und herausgegeben von J. E. C. WALTER". Værket, der var trykt hos FABRITIUS DE TENGNAGEL, udkom i Hæfter med ialt 144 Tavler og gik lige til 1841. Nogen synderlig ornithologisk Interesse har det ikke, idet saavel Billeder som den ledsagende Tekst er taget fra andres Arbejder. De første Billeder er for en væsentlig Del Paradisfugle, ganske smukt kolorerede, men inden han er kommet ret langt, forsvinder de tropiske Fugle, og det bliver vore hjemlige Arter han afbilder efter NAUMANN'S tyske Fugle-

værk; nogensomhelst Forklaring herpaa indlader han sig ikke paa at give.

I samme Aar som sidstnævnte begynder han et helt nyt meget lignende Arbejde i Hæfter, denne Gang i Folio. Det hed "Pragtfugle og Pattedyr i kolorerede Afbildninger, stukne i Kobber og udgivet af o. s. v. . ." Trykt hos JACOB BEHREND, 1828—41. Værket der er forsynet med dansk og tysk Tekst og til-egnet Frederik den 6te, indeholder Billeder af Papegøjer, Para-disfugle og lignende Pragtfugle, dels efter andres Værker, dels efter Dyr der fandtes udstoppede i det kongelige naturhisto-riske Museum. Der er ialt 36 Tavler, med en jævn Fordeling mellem Pattedyr og Fugle; f. Eks. indeholder 2. Hæfte Billeder af Biæder, Elefant, Ellekrage, Næbdyr og Tiger. Paa Omslaget af det første Hæfte staar trykt, at Billederne dels er efter Originaler paa det kgl. naturhistoriske Museum, dels efter tyske og franske Værker, hvis Forfattere anføres. Det skulde udkomme hveranden eller — tredie Maaned med 6 Tavler og dansk og tysk Beskrivelse; Subskriptionsprisen var 3 Rbd. Sølv, Bogladeprisen 4 Rbd. Sølv, og det kunde faas til Købs i den Gyldendalske Boghandling og hos Udgiveren, som boede i Klareboderne Nr. 7. Efter Løfterne skulde Værket være sluttet paa halvandet Aar, men der gik 13 Aar, før det hele var fær-digt, og Ulykken var forøvrigt ikke stor; det var som det fore-gaaende en smuk naturhistorisk Billedbog og intet andet. I ERSLEV'S Forfatterleksikon anføres, at Teksten er af J. REIN-HARDT, men dette findes ikke angivet andetsteds og forekommer lidet sandsynligt.

Det af WALTER'S Værker, i hvilket han lægger mest selv-stændigt Arbejde for Dagen, det eneste som i faunistisk Hen-seende har nogen Betydning, er det som bærer den pompøse Titel: "Nordisk Ornithologie eller troværdige efter Naturen egenhændig tegnede, stukne og kolorerede Afbildninger af danske, færøiske, grønlandske og islandske Fugle med tysk og dansk Beskrivelse". Denne "Nordiske Ornithologie" kom i 3 Afdelinger i Aarene 1828—41. Efter den første Del kom "Ny Følge" begyndt i 1832 og "Nyeste Følge" begyndt i 1835, sluttet i 1841. Der var ialt 288 Folio-Tavler med tilhørende Tekst. Der indledes med en Fortegnelse over Subskribenterne, men man maa haabe, at der kom flere til end dem, der havde

tegnet sig for de opførte 69 Eksemplarer. Kongen tegnede sig for 6, Dronningen for 3, de øvrige Medlemmer af Kongehuset hver for 1. Efter Kongehusets Navne kommer i Fortegnelsen et kraftigt Mellemrum, hvorpaa følger Prinsesse CHARLOTTE FREDERIKE, der opholdt sig i Horsens; efter et passende Mellemrum følger de almindelige Subskribenter, for Størstedelen

Titelblad til Nordisk Ornithologie.

Mennesker højt oppe i Rangforordningen. Det Classenske Fideikommiss tog 5 Eksemplarer, Fru DANNEMAND 2 og, Løjtnant I. v. DESTINON ved Kyrasserregimentet i Horsens skulde have 1; han havde vel faaet Interessen for Fugle gennem FREDERIK FABER, der var Auditor ved Regimentet.

Teksten begynder med en Fortegnelse over alle danske, færøiske, grønlandske og islandske Fugle, for hver Art med systematisk tysk, dansk og fransk Navn; den Ordning, han

anvender, er efter TEMMINCK's System fra 1820. Der naas i dette Bind til 277 Arter og i Slutningen af Bindet føjes 7 til; i det 3. Bind opføres 320 Arter, men dette naas kun ved at tage adskillige med af de af CHR. L. BREHM nydannede Arter, hvoraf en Del højst kan betegnes som Racer.

Havde nu WALTER holdt sig til det for sin Tid meget gode TEMMINCK's System, saa vilde vi ogsaa nu til Dags uden større Besvær have kunnet finde os til Rette i Værket, men saaledes gik det ikke. Det hele kom hæftevis, et Antal Tavler med tilhørende Tekst, men i den vildeste Forvirring, uden Hensyn til noget som helst System. Man faar Fornemmelsen af, at Tavlerne males efter de Modeller, WALTER har for Haanden. Han maler dels efter levende Fugle, som han selv holdt i Fangenskab, dels efter døde Fugle, skudte af ham selv eller andre, dels efter udstoppede Fugle, som tilhører den naturhistoriske Forenings Samling. I det sidste og største Bind, det som han betegner "Nyeste Følge", er ved næsten alle Tavler tilføjet: "Dette Exemplar tilhører den naturhistoriske Forening", hvilket altsaa vil sige, at der er malet efter udstoppede Fugle. Omtrent de sidste 30 Tavler i dette Bind er Hunner af Arter, hvoraf han tidligere havde malet Hannerne.

Som Eksempel paa den fuldstændige Mangel paa Systematik i Værket kan man blot tage det første Hæfte, paa hvis Tavler findes Hærfugl, Blaamejse og Fuglekonge, Rødkælk og Blaa-kælk, Mellemspætte og Gejrfugl. Saaledes fortsættes der hele Vejen igennem, og ydermere anbringes Fugle, der intet som helst har med hinanden at gøre, paa samme Tavle. Lad gaa endda med Præstekrave og Brushane, men unægtelig tager Isfugl og Søbapegøje sig mærkeligt ud sammen. Han, Hun og Ungfugl af samme Art findes sjældent sammen, ofte i forskellige Bind og, for at gøre Forvirringen fuldkommen, mangler der Register. Tegningen af Fuglene er gennemgaaende god, bedst hvor han har haft fangne Fugle som Model; hvor han har tegnet efter udstoppede Fugle, holder han sig til Modellen og søger ikke i Gengivelsen at forbedre begaaede Fejl i Udstopningen. Koloreringen er yderst ujævn, undertiden særledes middelmaadig, gennemgaaende ret god, for en Dels Vedkommende saaledes, at det kan staa Maal med det bedste. Der er f. Eks. en Del Billeder af Rovfugle og Ugler, som er

rigtig gode, og rundt om i Værket træffer man Billeder, som man betragter med Fornøjelse.

Teksten virker ogsaa noget besynderlig, vidner paa den ene Side om stor Flid hos Forfatteren, paa den anden Side om megen Overfladiskhed. Der er sideløbende dansk og tysk Tekst; over den danske Tekstspalte staar Fuglenes danske og franske Navne, over den tyske det tyske og det systematiske. Under Navnene staar de Værker, han har brugt ved Udarbejdelsen af Teksten om den paagældende Art med Angivelse af Sidetal, hvor den er omtalt. Ved Ederfugle anfører han f. Eks. Værker af følgende Forfattere: TEMMINCK, NAUMANN, BECHSTEIN, WOLF & MEYER, MEISNER & SCHINZ, CHR. L. BREHM, HANS EGEDE, PONTOPPIDAN, OLAFSEN, LEEM, QUENSEL & PALMSTRUCH, Museum Carlsonianum, BUFFON, MOHR, TEILMANN, BRÜNNICH og FABER. Ud af alle disse Litteraturstudier kommer 23 Spaltelinier om Ederfuglen. Efter Litteraturlisten følger en Fortegnelse over de i forskellige Sprog brugte Folkenavne for Arten; man faar saaledes at vide, hvad Gærdesmutton kaldes paa dansk, jydsk, bornholmsk, svensk, norsk, færøisk, islandsk, tysk og fransk; det engelske Sprog giver WALTER sig ikke af med.

I Teksten gives først en Beskrivelse af Fuglen, dernæst omtales dens Livsforhold, og sluttelig faar vi Oplysning om det Eksemplar, hvorefter Tavlen af den paagældende Art er malet. Det meste af Tekstens Indhold er taget fra andre Forfattere; for de Arters Vedkommende, WALTER har haft i Bur, er en Del af Biologien original; det gælder f. Eks. Drossel og Solsort. Rundt om findes adskillige Oplysninger om, hvorledes man holder Fugle i Bur og fanger dem, en Kunst hvori WALTER øjensynlig var meget forfaren. Hvad man mest savner i Teksten, er Oplysning om Artens Udbredelse i Danmark, og noget af det man faar herom er besynderligt. Om Vintermusvaagen fortælles, at den yngler paa høje Træer i Norge, Danmark og paa Rygen, og om Toppet Skallesluger, at den yngler i Norge, Tyskland og paa Island; Danmark som Ynglested nævnes ikke, ej heller for Splitternens Vedkommende, om hvilken det kun berettes, at den yngler i utrolig Mængde paa nogle Øer i Holland.

Nogle Besynderligheder findes ogsaa i Omtalen af Fuglenes Livsforhold. Den Historie, der gaar igen Hundrede Aar efter, om Musvitten, der overfalder andre Fugle og hakker Hjernen

Graairisk, og at han i Teksten kalder Vandrefalken for Duehøg, paa Tavlen for Duefalk. For Halemejse har han foruden det sædvanlige Navn det meget betegnende "Kattepande". Navnet Klyde har han ikke; han kalder Fuglen for "Brogeblit, Høstmand eller Skomager". For Hedelærke har han det langt bedre Skovlærke, og Navnet Gulbug bruger allerede han for den gulbugede Sanger.

Medens Teksten i de første 2 Bind ofte er ret indgaaende, er den i det tredie Bind, særlig i dettes sidste Halvdel, yderst kortfattet med faa biologiske Oplysninger; det synes, som om han har gjort alt for at faa dette sidste Bind frem saa hurtigt som muligt, og at han derfor har gjort Teksten ganske kort.

Det ligger nær at spørge, om der nu da ikke i saa stort et Værk forekommer noget, vi ellers ikke kender, gives os nye Oplysninger. Noget er der ogsaa, omend ikke meget. Naar WALTER fortæller, at de 2 Klyder, han har malet, var skudte paa Saltholm 27. Juni 1831, er det et Vidnesbyrd om, at Fuglen dengang yngede paa Øen, hvad man vel nok vidste havde været Tilfældet; men det er altid godt at have noget bestemt at holde sig til. Om Storskarven meddeles, at han har faaet Han og Hun samt 2 Æg den 8. Juni 1831 af Baron VON LØVENSKIOLD. Fuglene var skudte ved Jægerspris, hvor de altsaa dengang maa have ynglet, hvad næppe noget Sted er optegnet. I Værket afbildes baade den almindelige Ryle, *Tringa alpina* og Schinz's Ryle, *Tringa alpina schinzii*, og WALTER angiver, at han er den første, som har fundet Schinz's Ryle i Danmark. Han giver ingen nærmere Beskrivelse af den, men i hans Billeder er Forskellen paa de 2 Racer tydelig nok, langt bedre udtalt end f. Eks. i NAUMANN'S Værk. Om den Sortspætte han afbilder, og som tilhører den naturhistoriske Forening, fortæller han, at den er skudt ved Hornbæk, fra hvilken Egn vi ogsaa i de senere Aar har Meddelelse om dens Forekomst. Ved Afbildningen af Lille Flagspætte meddeler han, at Eksemplaret er skudt ved Helsingør. Han afbilder en ung Fugl af Lille Fluesnapper, som han 24. September 1829 fangede i Søndermarken og havde levende i 8 Dage, hvorefter den kom til det kgl. Museum og her opbevaredes i Spiritus. Det er første Gang, Arten er truffet i Danmark. Om Rødrygget Tornskade fortæller han, at han en Sommer (vistnok i 1832) har skudt

over 50 i Omegnen af København. Hvad dette Massemyrderi har haft til Formaal, faar man ikke at vide, men Fuglen maa dengang have været meget almindelig. Høgesangeren kalder han "den bølgestribede Buskesmutte" og beretter, at han 27. Maj, 3. Juni, 10. Juni og 22. Juli 1832 har skudt 4 gamle og 1 ung ved København, hvor den altsaa dengang ikke kan have været sjældnen. Paa Tavle LX (Bd. I) findes Billede af en ikke udfarvet Bjergand og af en Fugl, der tydelig nok er en Bastard mellem Han af Troldand og Hun af Bjergand, 2 Arter, der staar hinanden nær, og hvoraf man vel kender Bastarder, men ikke ellers her fra Landet. Farven er væsentlig som hos Troldandens udfarvede Han, men Nakkedusken er ganske kort, naaer kun at dække Issen i Stedet for at hænge ned ad Nakken; paa Ryggen er en tydelig Bølgestribning med sort og hvidt, men svagere end hos Bjerganden. WALTER har egentlig været klar nok over Sagen, thi han kalder paa Tavlen Fuglen for *Platypus fuligulus?*, men i Teksten beskriver han Troldand og hentyder ikke til, at han har fundet noget særligt ved den afbildede Fugl. Han slutter Omtalen af den saaledes: "Det udstoppede Exemplar besidder ligeledes Herr HAGE paa Møen."

Naar WALTER afbilder en Dværghejre og anfører, at Eksemplaret, der tilhører den kgl. naturhistoriske Samling, er kommet fra Grønland, da findes der intetsteds oplyst, at Dværghejren er truffet i Grønland. Derimod skal der ifølge COLLINS Udgave af KJÆRBØLLING være kommet et Eksemplar fra Island til Museet nogle Aar, før WALTER skrev sit Værk.

Tavle 82 i "Nyeste Følge" bærer Titlen *Parus bicolor*, To-farvet Mejse, Han og Hun. I Teksten omtales Mejserne i Almindelighed, og om den afbildede Art anføres, at den hører hjemme i Nordamerika, navnlig Carolina og Virginien, dog er den nogle Gange bleven bemærket i Danmark. "Disse to Exemplarer tilhøre Apotheker STEENBERG i Helsingør og findes nu i den naturhistoriske Forening". I en Anmærkning udtaler WALTER, at han ikke er helt sikker paa, om den, han betegner som Hunnen, ikke er af en anden Art.

Det drejer sig om to almindelige nordamerikanske Arter, Tufted Titmouse, som LINNÉ kaldte *Parus bicolor*, medens den nu har Slægtsnavnet *Baeolophus*. Den findes i den østlige Del af de forenede Stater. Den anden Art er den overordenlig al-

mindelige, nordlige amerikanske Art *Junco hyemalis*, der om Vinteren i Mængde kommer ned til de forenede Stater og ofte holder til ved Husene. Nogensomhelst Grund til at optage de to Arter i en nordisk Ornithologi er der ikke.

Medens GOSCH, som nævnt foran, omtaler WALTER meget overlegent, ser E. LEHN SCHIØLER anderledes paa ham og skriver i Indledningen til "Danmarks Fugle" om Tavlerne: "Alt i alt staar de paa Højde med det bedste, som Udlandet ydede paa den Tid" og han udbryder: "Hvor Skade at FABER skulde dø saa tidligt! (samme Aar som Værket begyndte); thi man kan ikke lade være med at tro, at naar han havde kunnet skrive Bogen og vejledet ved Billedernes Fremstilling, vilde vi have ejet et Værk om danske Fugle af uvurderlig Betydning". Dette var jo kun et fromt Ønske, og WALTERS Bog fik hverken i zoologisk Henseende eller som populært Værk nogen større Betydning. Det var vel ogsaa et forholdsvis ringe Oplag, den blev trykt i, og den var ikke billig; Penge var der paa den Tid vel heller ikke mange af blandt Folk. Hvor utroligt det end lyder, synes det virkelig, som om KJÆRBØLLING, der begyndte sit Værk faa Aar efter, at WALTER'S var afsluttet, ikke kendte det; i hvert Tilfælde nævner han det ikke og benytter ikke Oplysninger derfra.

Det var særligt i Tiden fra 1825 til 1847, at WALTER udfoldede sin overordentlige Foretagsomhed; foruden de botaniske og zoologiske Værker fik han endda Tid til i 1844 at udgive et "artistisk-belletristisk Ugeskrift" ved Navn "Varanda"; det udkom med 7 Numre. I de sidste 13 Aar af hans Liv standser hans Udgiver- og Forfattervirksomhed helt. Han har næppe spundet Silke derved; et Fingerpeg i den Retning er vel ogsaa hans stadige Skiften Bogtrykker; der var næppe dengang i København flere større Trykkerier end dem, hvis Navn findes paa WALTER'S forskellige Værker.

I "Københavns Adressecomptoirs Efterretninger" (almindelig kaldet Adresseavisen) findes i Numret for 2. Juni 1860 følgende Avertissement:

"2den Pintsedag Mandag den 28. Maj bortkaldtes til et bedre Liv Kobberstikker og Opsynsmand ved det kongelige Billedgalleri paa Christiansborg Slot JOHAN CHRISTIAN ERNST WALTER, 61 Aar gammel under et Ophold hos sine Børn i Ods-

herred, hvilket herved meddeles Slægtninge og Venner af hans dybtnedbøjede Hustru og efterladte Børn. Begravelsen er berammet fra Faarevejle Kirke Mandag den 4. Juni Kl. 12.“ WALTER døde i Landsbyen Ordrup i Faarevejle Sogn, hvor han var paa Besøg hos sin Svigersøn Skolelærer WINEKEN; hans Grav kendes ikke mere. Hans Hustru ANE CHRISTINE f. CHRISTENSEN tog formodentlig efter hans Død Ophold hos Datteren og Svigersønnen, thi hun døde dér 4 Aar efter, 68 Aar gammel. En af WALTER'S Sønner var Præst i Kirke Saaby, og dennes Sønnesønner har jeg været i Forbindelse med ved Udarbejdelsen af denne Artikel.

WALTER var øjensynlig en velbegavet Mand, og det var en ikke ringe Kundskabsmasse, han havde erhvervet sig; at der i hans Behandling af det danske Sprog ret jævnlig spores Indfyldelse af hans Modersmaal, kan vel ikke undre. Hans kunstneriske Evner var ikke af de største, men med den Flid og Energi, han var i Besiddelse af, vilde han sikkert have kunnet drive det videre, end han gjorde, hvis han ikke for at erhverve Livets Ophold havde været nødt til at sprede sig over saa mange Felter og til at paatage sig vældige Opgaver, som han dog ikke var i Stand til fuldtud at løse; men hans “Nordiske Ornithologie“ vil trods dens Mangler sikre hans Navn mod Forglemmelse.

Nogle boghistoriske Oplysninger om WALTER'S “Nordisk Ornithologie“.

Af ADAM HELMS.

Medens KJÆRBØLLING'S “Ornithologia Danica“, (Tavlerne) der udkom i 1851, kendes i mange Eksemplarer i offentlige og private Bogsamlinger og udbydes saa ofte i Handelen, at Bogen ikke kan kaldes sjælden, maa WALTER'S Værk “Nordisk Ornithologie“, der blev afsluttet i 1841, altsaa blot 10 Aar før KJÆRBØLLING'S saa Lyset, benævnes som meget sjælden, ja mere end det, thi man kan nok med Rette regne Værket mellem de sjældneste danske Bøger, der er udgivet i det 19. Aarhundredes første Halvdel, vel at mærke, naar det foreligger i komplet Stand. Trods ihærdig Eftersøgning er det hidtil kun lykkedes at finde et komplet Eksemplar, hvis Tilstedeværelse

i Vemmetofte Klosters Bibliothek blev konstateret i Sommeren 1938 af O. HELMS. Saa vel det kongelige Bibliotheks som Universitetsbibliothekets Eksemplarer er ukomplette, ligeledes de øvrige Eksemplarer, der kendes i offentlig og privat Eje. En Gennemgang af de senere Aars Auktions- og Antikvarkataloger har ogsaa vist, at de Eksemplarer af Værket, der har været udbudt i Handelen, alle har været ukomplette. De første to Dele af Værket eller Afsnit af dem har nogle Gange været udbudt; saaledes nævnes der i LYNGE'S Fortegnelse over danske Bogauktioner i Tidsrummet 1931—33 tre Eksemplarer, som har omfattet mellem 48 og 60 Tavler af Bind I; men intet komplet Eksemplar ses at have været udbudt her i Landet i de senere Aar.

Det er dog næppe Tidens Tand, der har fortæret de Eksemplarer, som WALTER har fremstillet af "Nordisk Ornithologie", thi allerede GOSCH skriver 1873, at fuldstændige Eksemplarer er meget sjældne, og at de Angivelser, han lægger til Grund for sin bibliografiske Beskrivelse af Værket, tildels beror paa en Kombination af flere ufuldstændige Eksemplarer, sandsynligvis dem der findes i det kongelige Bibliothek og Universitetsbibliotheket.

En væsentlig Grund til, at Værket er blevet saa sjældent, skyldes vel nok — foruden at det ikke fremkom i et stort Oplag — de lidt usikre Forhold, hvorunder det blev udgivet. Som tidligere anført i denne Artikel var WALTER'S økonomiske Forhold aldrig straalende, og man tager sikkert ikke Fejl, naar man søger en vis Forbindelse mellem hans daarlige Pengeforhold og den Kendsgerning, at "Nordisk Ornithologie" er blevet trykt hos 5 forskellige Bogtrykkere: FABRITIUS DE TENG-NAGEL, C. GRÆBE, PETER NICOLAY JØRGENSEN, JENS HOSTRUP SCHULTZ og I. G. SALOMON; det siger sig jo ogsaa selv, at den megen Skiften Bogtrykker har frembudt betydelige Muligheder for, at Dele af Værket er gaaet tabt.

En fuldstændig Beskrivelse af WALTER'S Ornithologie findes hos GOSCH III S. 329. Universitetsbibliothekets ukomplette Eksemplar er beskrevet i JEAN ANKER: "Bird books and bird art". De kobberstukne Tavler i Værket er alle haandkolorerede af WALTER selv, der i de Aar, da dette Værk udkom, har vist en sjælden Arbejdsevne, idet han ikke blot indenfor et Tidsrum af 13 Aar har tegnet, stukket og haandkoloreret de 268

Farvetavler, som findes i dette Værk, men samtidig har arbejdet med en Række andre, tildels meget store Værker "Flora" med 300 Tavler "Pragtfugle og Pattedyr" m. fl.

Der er tidligere i denne Artikel gjort udførlig Rede for WALTER'S boglige Produktion; hertil skal knyttes nogle Bemærkninger om "Nordisk Ornithologie". Det kongelige Bibliotheks Eksemplar af Værket, som sikkert i det væsentlige har ligget til Grund for GOSCH'S Beskrivelse, forefindes med en stor Del af Hæfteomslagene bevarede; disse er ens for hvert Bind og bærer samme Aarstal, medens Hæfternes Numre er rettet med Blæk. Kobbretavlerne i Værkets første Bind er mærket med Romertal I—LX, medens Tekstsiderne, af hvilke der findes 35, er upaginerede. Det samme er Tilfældet med de 17 Tekstsider i "Nye Følge", og de 60 Tavler er her mærket med arabiske Tal. I "Nyeste Følge" er de 30 Tekstsider ligeledes upaginerede, og de 168 Tavler bærer arabiske Tal efterfulgt af Betegnelsen *, en Betegnelse, der ofte staaer meget svagt, paa enkelte Tavler helt mangler.

En fuldstændig Beskrivelse af "Nordisk Ornithologie" findes som nævnt hos GOSCH (l. c.), og for Enkelthedernes Vedkommende henvises hertil. Det komplette Værk bestaar af 3 Dele i Folio med hver sit Titelblad. Det første Bind hedder: "Nordisk Ornithologie eller troværdige efter Naturen egenhændig tegnede, stukne og colorerede Afbildninger af danske, færøiske, grønlandske og islandske Fugle med tydsk og dansk Beskrivelse udgivet af JOHANN ERNST CHRISTIAN WALTER fra Ratzeburg, Portraitmaler og Kobberstikker. Kjøbenhavn 1828." Herunder det samme paa Tysk. Det udkom i 10 Hæfter med Hæfteomslag med samme Tekst paa Forsiden som paa Titelbladet, paa Bagsiden Annonce for WALTER'S øvrige Publikationer, ogsaa hans Kobberstik. Paa Bagsiden af nogle af Hæfterne findes endvidere følgende Henvendelse til Subskribenterne: "Da Flertallet af de højstærede Hrr. Subskribenter ønskede, at de heri optagne Afbildninger maatte indeholde originale, troe efter Naturen tegnede Afbildninger af nordiske Fugle, saa har Undertegnede sig desto lettere hertil besluttet, da jeg selv besidder et stort Antal levende Fugle, som jeg tildels selv har fanget, og jeg for Fremtiden ved Kjøb vil forsyne mig med de vigtigste Fugle for ikke alene efter udstoppede

Exemplarer, men paa det troværdigste at kunne levere Afbildninger efter den levende Natur“. Bind II har i alt væsentligt samme Tekst paa Titelbladet som Bd. I, kaldes “Ny Følge.— I. Hefte. Kjøbenhavn 1832“. Trykt hos PETER NICOLAY JØRGENSEN. Det bestaar ogsaa af 60 Tavler, 17 Blade med Tekst samt et upagineret Blad med Dedikation. Det udkom 1832—33 ligeledes i 10 Hæfter, hvis Omslag bærer samme Tekst som Titelbladet. Bind III, der udkom i Aarene 1835—41 har Titelblad med væsentlig samme Tekst som de andre Bind, men med Betegnelsen “Nyeste Følge.— I. Hefte. Kjøbenhavn 1835.“ Trykt hos Directeur JENS HOSTRUP SCHULTZ, Kongelig og Universitets-Bogtrykker. Det udkom i 28 Hæfter, idet dog maa bemærkes, at Hæfte IX er oversprunget ved Nummervivningen. Til Hæfteomslag er som ved de foregaaende Bind anvendt det samme til hele Rækken, blot med Nummeret rettet med Blæk.

E. LEHN SCHIØLER anfører i “Danmarks Fugle“, at Koloreningen i de tre Eksemplarer, han har set, er meget ensartet, og dette Indtryk ændres ikke, selv om man har haft Lejlighed til at se flere Eksemplarer af Værket, og bekræfter Rigtigheden af den Antagelse, at WALTER personlig har koloreret alle de fremstillede Eksemplarer, hvad der vel til Gengæld har bevirket, naar man betænker hans øvrige Arbejder i de Aar, Værket saa Lyset, at Oplaget har været lille.

Ved en Rundspørgen til danske offentlige og private Bibliotheker og til en Kreds af Ornithologer er det lykkedes at konstatere Tilstedeværelsen af ialt 14 Eksemplarer af “Nordisk Ornithologie“, som indeholder større Dele af Værket end blot Bd. I. Det eneste komplette Eksemplar findes som tidligere anført i Vemmetofte Klosters Bibliothek, og Klostret staar ogsaa anført i Subskribentlisten i Bd. I. Eksemplaret er indbundet i tre Bind, hvoraf det som indeholder “Nyeste Følge“ er et smukt Hellæderbind, mens de to andre Bind er ret tarvelige. De indeholder “Nordisk Ornithologie“ og “Ny Følge“ komplet, men Ordningen ved Indbindingen er forkert, og medindbundet paa den mest forvirrende Maade er en Række Tavler fra WALTER'S Værk “Pragtfugle og Pattedyr“.*) Efter Eksemplaret paa Vemmetofte er det mest komplette, man har konstateret, det der findes i Kongens Haandbibliothek, idet hele Værket

*) Eksemplaret skal nu være bleven ombundet.

kun mangler 3 Tavler. Værket fremtræder i en slet og tarvelig Indbinding, som sikkert bærer Skylden for de bortkomne Tavler og for den dybe Flænge, som har beskadiget to af Tavlerne. Det kongelige Bibliotheks Eksemplar mangler Tavlerne 103—145 i "Nyeste Følge" tillige med Teksten til disse Tavler. Paa følgende Bibliotheker findes iøvrigt Eksemplarer, dog alle med ret store Mangler: I Bibliotheket paa Bregentved, hvortil velvilligst er givet os Adgang, findes to Eksemplarer med de originale Omslag; i begge mangler nogle Tavler i Rækkefølge med tilhørende Tekst, det samme Afsnit i begge Eksemplarer; det ser ud, som et Hæfte i hvert er gaaet tabt. (Greve A. W. MOLTKE findes paa Subskribentlisten og "Nye Følge" var til-egnet ham), Statsbibliotheket i Aarhus, Kgl. Veterinær og Landbohøjskoles Bibliothek, Bibliotheket paa Universitetets zoologiske Museum og Universitetsbibliotheket. Endvidere foreligger der Oplysning om, at et Eksemplar af Værket efter Kataloget at dømme har befundet sig i Sorø Akademis Bibliothek, men dette er bortkommet. I Privateje kendes 5 Eksemplarer, hvor de to første Bind væsentlig foreligger komplet, mens "Nyeste Følge" er mere eller mindre mangelfuldt.

Efter Meddelelse fra Overretssagfører FALKENBERG-RASMUSSEN skal et Eksemplar med Angivelse af, at det var komplet, have været udbudt i Tyskland for nogle Aar siden til en Pris af 2400 Mk. Der er naturligvis Mulighed, ogsaa en vis Sandsynlighed for, at der i Tyskland findes Eksemplarer, da WALTER var tysk af Fødsel og vel stadig havde Forbindelser i Tyskland; Teksten til Værket er jo ogsaa sideløbende Dansk og Tysk.

Som Tilfældet er for saa mange andre Billedværkers Vedkommende, er et større eller mindre Tal af WALTER'S Værk formodentlig gaaet til Grunde ved den Uforstand, der i tidligere Tid saa hyppigt raadede overfor smukke Billedværker, som man uden Skaansel og uden at tænke paa, hvilke Værdier der ødelagdes, skar i Stykker og brugte de enkelte Billeder som Vægprydelser; derfor ser man ogsaa af og til enkelte Tavler udbydes i Kunst- og Antikvitetshandelen, og ved en fortsat systematisk Gennemsøgning af Lagrene var der Mulighed for, at man kunde faa kompletteret nogle af de Eksemplarer, der nu findes som ukomplette. Selvfølgelig er der Mulighed for, at der paa en eller anden Maade kan komme

— ogsaa komplette — Eksemplarer frem; som et Kuriosum kan anføres, at der ved "Pulterkammerrydningen" i Efteraaret 1938 kom en Del Tavler af Bind I. for Meddelerens Øjne. Men indtil nu kan det fastslaaes, at af danske naturhistoriske Pragtværker er der ingen, der i bibliofil Sjældenhed kan maale sig med WALTER's "Nordisk Ornithologie", og for Oplysninger om Eksemplarer udover de her nævnte vilde Meddeleren være taknemlig.

Oplysningerne om WALTER stammer fra følgende Kilder: ERSLEV, THOMAS HANSEN: Almindeligt Forfatterlexikon, København 1853 og Supplement 1868.

KROHN, FREDERIK C.: Samlinger til en beskrivende Fortegnelse over danske Kobberstik, Raderinger, Illustrationer m. m. Udgivet af Pietro Krohn. København 1889.

WEILBACH, PHILIP: Nyt dansk Kunstnerlexikon, København 1896.

GOSCH, C. C. A.: Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur, København 1873.

CHRISTENSEN, CARL: Den danske Botaniks Historie. København 1924.

LEHN SCHIØLER, E.: Danmarks Fugle, Bd. I, Indledning, København 1925.

OVERSKOU, TH.: Erindringer. NEIENDAM's Udg. Bd. II. S. 53.² Københavnsposten 1827, Nr. 85 og Nr. 98.

Københavns Adressecomptoir's Efterretninger, 2. Juni 1860.

Oplysninger i Breve og paa anden Maade har vi faaet fra følgende: Ingeniør cand. polyt. BENT WALTER, Læge KJELD WALTER, Sognepræst FR. C. SJELBORG (tidligere Faarevejle), Cand. phil. AXEL BRUHN, samt en Række Bibliotheker og Privatpersoner, der har meddelt Beskrivelse af deres Eksemplarer. Ved Velvilje fra Vemmetofte Kloster har vi haft Lejlighed til at se dettes Eksempel, og Bibliothekar H. EHRENCRON-MÜLLER har givet os Adgang til at gennemgaa Eksempelret i Kongens Haandbibliothek. Paa Kobberstiksamlingen paa Statens Museum for Kunst har man haft Lejlighed til at se nogle af WALTER's rent kunstneriske Kobberstik, og Antikvarboghandlerne LYNGE og STIG ANDERSEN har velvilligst overladt os Arbejder af WALTER til Gennemsyn. De her nævnte og flere, der har hjulpet os med Oplysninger, er vi Tak skyldige.
